

POLONYA EDEBİYATINDA TÜRKLER

EMİROĞLU, Öztürk
POLONYA/POLAND/ПОЛЬША

ÖZET

Bildiride, Polonya (Leh) edebiyatında Türklerin nesir tarzı eserlerde yansıtılışı XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar geçen süre esas alınarak incelenecektir. Polonya edebiyatında Türkler üç grup olarak yansıtılır: Birincisi Tatarlar, ikinci Karaimler üçüncüsü Osmanlı ve Türkiye Türkleri'dir. Bu üç Türk grubunun XII. yüzyıldan günümüze, Polonyalılarla tarihi ve siyasi olaylar çerçevesinde ilişkileri Polonyalı bazı yazar ve şairlerin eserine konu olmuştur. Polonya edebiyatında Türkler, genelde yiğit, kahraman, cesur insanlar olarak değerlendirilmiştir. Bu olumlu bakış açısının yanında çok kısa bir dönem de olsa XVI. yüzyılda anti-türk hareketi gelişmiştir. Bu hareket sadece Polonya edebiyatında değil, Avrupa ülkelerinin çoğunda görülmüştür. Bu da gösteriyor ki, Polonya edebiyatında Türkler, tarihî ve siyasal olayların akışına göre yansıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Polonya, edebiyatı, Türkler.

ABSTRACT

The Turks in The Polish Literature

In this presentation, the reflection of the Turks, who had been written in the works of novel in Polish literature, will be studied. The Turks are divided into three groups in Polish literature: The first Ottoman Turks, the second Tatars and the third is Karaims. Nowadays, these three factors and the historical and the political events among the polish people had been the subject for some Polish poets and writers since the 12th century. The Turks in Polish literature has usually been evaluated as brave, hero and valiant people. Besides this positive point of view, in the 16th century, even for a short time, an anti-Turk movement had been occurred. This movement had happened not only in Polish literature, but also in most of the European countries. As it shows that, the Turks in Polish literature had been reflected according to the flow of the historical and political events.

Key Words: Poland, literature, The Turks.

Tarihî Çerçeve

X. yüzyılda Polonyalıların Hıristiyanlığı kabul etmesi (966) ile başlayan Polonya edebiyatı; XVI. yüzyıla kadar Latince ve dini şiirler ağırlıklı bir gelişme gösterir. XVI. yüzyıl boyunca Rönesans anlayışının hâkim olduğu bu edebiyat, Rönesans ile birlikte pek çok Avrupa ülkesi edebiyatı gibi yeniden doğar. İlk kez bu yüzyılda edebiyatta din dışı konularda şiirler ve tiyatrolar Leh diliyle yazılır. XVII. yüzyılda ise “Barok” tarzında hem şiir hem de düz yazıda hızlı bir gelişme görülür. 1580-1740 arasında bir buçuk asır süren Barok, (hazırlık; 1580-1620, zirve; 1620-1680, etkisini yitirme; 1680-1740) şeklinde üç döneme ayrılır. Edebiyatında, XVIII. yüzyılın ortasından XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar; 1763-1818 aydınlanma, 1818-1863 romantizm, 1863-1890 Pozitivizm, 1890-1918 Mlada Polska/ Genç Polonya olmak üzere dört önemli hareket hüküm sürmüştür. Bu dönemlerde Türkler, nesir tarzı eserlerde nasıl yansıtılmıştır? Bildiride bu sorunun cevabı aranacaktır.

Tatar, Karaim ve Türkiye Türkleri

Türkler, başta Balkan ülkeleri edebiyatlarında olmak hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri edebiyatına tarih, siyaset ve din temaları ağırlıklı sanat, ticaret ve günlük hayat biçimleri yönünden konu edilmiştir. Polonya edebiyatında Türkler, genelde tarihi, siyasi ve günlük yaşam tarzları bakımından konu olmuştur. Bu edebiyatın her zaman ilk ve temel teması “vatan”dır. O nedenle her millet, Polonya toprağına bakış açısına göre değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Tatar ve Türkiye Türkleri, Polonyalılarla doğrudan doğruya ve tümü XVII. yüzyılda yapılan; Çehrin (1620), Hotin (1621), Kamaniçe (1672), II. Hotin (1673), II. Viyana (1683) savaşları nedeniyle edebiyata daha fazla konu edilmiştir.

XII. yüzyılda Avrupa’ya akınlar yapan Moğol ordusunda bulunan bir Tatar askeri ile ilgili anlatılan “O Hejnale Mariackim/Maria Kilisesi Borazancısı” adlı efsaneye bakarak Tatar Türklerinin Polonya edebiyatına ilk kez bu efsane ile konu edildiğini söyleyebiliriz. Günümüze dek anlatılan efsaneye göre, sabahın erken saatlerinde Moğolların Krakov’a saldırısını haber vermek için eskişehrin meydanındaki Maria Kilisesinin kulesinden borazan çalarak halkı uyandırmaya çalışan bir ihtiyar borazancının gırtlığı Tatar askerlerinden birinin okuyla parçalanır. Bu olayı unutmamak için o zamandan beri günde birkaç kez Maria Kilisesinin kulesinden borazan üflenir.

Kırım’dan Litvanya, Rusya ve Polonya’ya yerleşen Hazar Türklerinin torunları Karaimler ise yüzyıllardır dinlerini korudukları halde dillerini tam

olarak koruyamamışlardır. XVI. ve XVII. yüzyılda Polonya topraklarında Karaimler, Tatarlardan daha fazla nüfusa sahip olmalarına rağmen etki yönünden Tatarlardan daha zayıftır. Bunun dinî, siyasi, tarihî ve toplumsal yapıdan kaynaklına pek çok sebebi vardır. Örneğin Tatarlar tarım işlerinin yanında Polonya ile Osmanlı devleti ve diğer doğu ülkeleri arasında askeri, diplomatik ve çevirmenlik gibi işler yaparken, Karaimler daha çok tarım ve ticaretle uğraşmışlardır. (Kryczynski, 1938, s.134) Tatarlar, daha fazla sanat ve edebiyat eserinde konu edilirken, Karaimlerin aynı oranda konu edildiği söylenemez.

Polonya kaynaklarına göre Türkiye Türklerinin Lehlerle (Polonyalılarla) ilk temasları Piast hanedanı (936-1370) döneminde Polonya ile ticaret yapmak, iş kurmak, pazar aramak, ya da çalışmak için gelen kişiler aracılığıyla başlar. Türk-Polonya ilişkilerinin başlangıcını Boleslaw Chrobry'nın (967-1025) kral olduğu döneme (992-1025) kadar götürülenler olsa da (Baranowski, 1950, s.12), Polonya ile Türkiye ticaret ilişkilerinin bir ahidname ile resmileştirildiği tarih olan 1439'da gerçek anlamda irtibatın başladığı söylenebilir. Bu tarihten sonra Polonyalı gezgin, araştırmacı, misyoner ve sanatkarlar Osmanlı devleti, Kırım Kafkasya ve Orta Asya'da yaşayan Türklerin gelenek ve göreneklerini gözlemlemişler ve eserlerde yansıtmışlardır.

Polonya'da Türk gibi giyinmek, oturmak, yemek, yaşamak tarzı eskiden beri özellikle edebiyat ve resim sanatında işlenmiştir. Hatta günlük hayatta Türk gibi giyinenler olmuştur. XVI. yüzyılın başına kadar günlüklere, hikâyelere yukarıda belirttiğimiz efsane dışında pek konu edilmeyen Türkler bu yüzyılın başından itibaren daha fazla konu edilir. Çünkü bütün XVI. yüzyıl boyunca İtalya ve İspanya edebiyatları başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde ve Polonya edebiyatında anti-Türk anlayışı hüküm sürmüştür. Anti-Türk teması üzerine ilk dikkat çeken metin; XVI. yüzyılın başında; “Opis potęgi tureckiej/ Türkiye'nin Kuvveti” başlığını taşımaktadır. (Descriptio potentiae Turcicae, **Acta Tomicihana**, C. III, s.168-181). Polonya elçisi Wawrzynca Miedzielski'nin, Papa X. Leon'a yapacağı konuşma ve anlaşma metni Polonya kraliyet yetkililerince hazırlanır. Metinde, Türklerle nasıl mücadele edileceği işlenmektedir. Aslında bu Descriptio, sadece XVI. yüzyıl Türkiyesi ve Türkler ile ilgili bir rapor değil, İran, Suriye, Mısır'daki sorunlarla ilgili bilgiler de içermektedir. (Baranowski, 1950, s. 33)

XVI. yüzyılda yazılan ve üzerinde durulması gereken kitaplardan biri; Türklerin ve Tatarların savaş metodunu anlatan Marcin Bielski'nin

Sprawie rycerskiej / Şövalye İşleri (Krakov, 1569) başlığını taşımaktadır. Bu kitaptaki bilgiler başka kitaplardan ya da makalelerden toplanmıştır. Kitapta Büyük İskender'in, Tatarlarla savaşı ve Tatar kadınların Amazon savaşına katılışı, zırh yerine deriden dikilen şimdiki yeleklerle benzer kıyafetlerinden de söz edildikten sonra, Türk askerlerinin tarafsız bir gözle değerlendirilmesi yapılır. M. Bielski, Türkleri övmüş, Türklerin Hıristiyanlardan daha iyi kuralları olduğunu söylemiştir. Türklerin askeri organizasyonları ile Türk geleneklerinden de söz etmiştir. M. Bielski'nin kitabında Türkçe bazı kelimeler hatta cümleler bile vardır. Türkçe kelime ve cümleleri M. Bilenski'nin yakından izlediği Tatar savaşçılarından öğrendiğini tahmin etmekteyiz. Polonya'yı, Türkiye ile karşılaştıran yazar Polonyalıların, Türklerin savaş taktiklerini iyi anlayamadıklarını kaydetmiştir (Chrzanowski, 1926, s. 225).

M. Bielski **Kronika Swiata/Dünya Günlüğü** başlıklı yazılarında da Türkler ve Osmanlı sultanları hakkında bilgiler mevcuttur. Ancak pek çok yazar gibi o da gerçekler yerine, kafasındaki destansı öğelerle günlüğünü dikkat çekici hale getirmeye çalışmıştır. Bu günlükte doğuya ait güzel desenler vardır ve her desende bir Osmanlı sultanı anlatılır. Ayrıca Türklerle ilgili gerçek olmayan âdetlerden söz eder. Çünkü yaptığı alıntılar doğruluğu tartışılmamış uydurma bilgilerden oluşmaktadır (Baranowski, 1950, s.35).

Bu yüzyılda Türkleri eserlerinde konu edinenlerden biri de Mikołaj Rej'dir. M. Rej, Türkleri pek sevmemesine rağmen savaş metotları konusunda övgülü sözler yazmıştır. Mikołaj Rej gibi Türklerden söz eden bir diğer yazar, Erazm Otwinowski'dir. XVI. yüzyılın ortalarında Türkiye'ye gelen yazar, Osmanlı şehirlerini, kalelerini, pazar yerlerini ve alış veriş mekanlarını anlatır. Yine bu yüzyılda yazılarında Türklerden söz edenlerden biri de Protestan mezhebi temsilcilerinden Andrzej Trzeciecki'dir. **Yprawa armaty tureckiej ktorą wdziałem gotową na morzu w Konstantynopolu / İstanbul Denizinde Gördüğüm Türk Toplarının Seferi** başlıklı notlarının kaybolduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Korbut, s. 230)

1540'lı yıllarda güçlenen anti-türk edebiyatın en güçlü eserleri olarak, Stanisław Orzechowski'nin Latince yazdığı sonradan Lehçeye çevrilen **De bello adversus Turcas suscipiendo ad equites Polonos Oratio** (Krakov, 1543) kabul edilir. Bu eseri yazdığı için S. Orzechowski soylular arasına girer. (Baranowski, 1950, s. 42). Bu kitabın yazılış nedeni Mohaç savaşı ve sonrasında yaşananlardır. Osmanlıların bu dönemde Balkan ve Macar topraklarını fethetmeleri bir yandan Polonyalı soylulara korku salarken diğer

yandan tehlikenin uzak olması onları rahatlatır. S. Orzechowski eserinde, soylulara Osmanlıların duyulduğu kadar güçlü olmadıkları, Polonyalı soyluların dayanışma içerisinde olmaları durumunda Türkleri yeneceklerini yazar (S. Orzechowski ve eserinin geniş değerlendirmesi için bakınız: **Pamietniki Janczara/Yeniçeri Günlüğü**, Kraków, 1912).

XVI. yüzyıl vakanüvislerinden olan Maciej Strykowski yazılarında Osmanlı ve Tatar Türklerine çok yer vermiştir. 1574'te Osmanlı devletine elçi olarak giden Andrzej Taranowski'nin heyetinde bulunanlardan biri de Maciej Strykowski'dir. O, İstanbul'da oturanların günlük yaşayışını gözlemlemiş, etnografik tasvirlerinde Türk gelenekleri ile ilgili bilgiler vermiştir. İstanbul'daki Müslüman ve Hristiyanların bayram şenlikleri ve ölüm merasimleri ile ilgili bilgiler de veren yazarın, Türkler hakkında birkaç cümlesini örnek olarak aktarmak isterim: *“Türkler, ölmüşlerinin hayrına kedilere, köpeklere, kuşlara yiyecek verirler. Misafirlere de sadaka olarak (kuzu etli lahana, pirinç, bulgur, süt, ekme ve su) ikramında bulunurlar. Ölülerinin ruhları için asla içki vermezler. Her Cuma şehirlerde ve kasabalarda mezarlıklara giderler ve ölüleri için sadaka dağıtırlar”* (Aktaran: Malinowski, 1846, s.137) Kaynaklarda M. Strykowski'ye İstanbul'da Krzysztof Dzierzek'in rehberlik ettiği Macar Amurad (Czausz) Çavuş adlı bir Katolik papazın Osmanlı Polonya ilişkilerini Türk vekanüvislerin yazdıklarından onlara çevirdiği kaydedilmektedir. Bu, Polonyalı bir vekanüvisin ilk kez Türk kaynakları ile tanışması bakımından önemli bir hadisedir. (Baranowski, 1950, s.37) M. Strykowski'nin doğuya dair yazılar kaleme aldığı fakat bunların hiçbir yerde yayımlanmadığı da belirtilmektedir. Maciej Strykowski'nin, İstanbul'da bulunduğu süre ve yıl konusunda **“Kronik”**te şunlar yazılmaktadır: *“...Hangi şehrin alındığını, bu şehrin nerede olduğunu, geniş bir şekilde delilleriyle başka bir yazımda yazmıştım... 1574'te 20 Pazar oturduğum bu şehirden başka bir yere gideceğim. Bu şehirden başka Türk şehirlerini de gezdim. Şimdi bu şehirden ayrılmalyım.”* (Malinowski, 1846, s. 235)

Maciej Strykowski, **O Wolność Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego/Özgür Polonya Krallığı ve Büyük Litvanya Prensiği** başlıklı yazılarında da Türkiye'yi konu edinir. Başka ülkelerdeki kötü krallıklardan ve Türklerin baskıcı yönetiminden söz eder. Bu eser XVI. yüzyılda anti-Türk duygularla yazılan pek çok esere kaynaklık etmiştir. (Baranowski, 1950, s. 38)

Bu yüzyılda anti-Türk temasıyla eserler veren bir diğer yazar Krzysztof Warszewicki'dir. **Paradoxach** (Krakov 1598) başlıklı eserinde bu konuya çok geniş yer vermiştir. Onun hedeflerinden biri, anti-Türk şair ve yazarlar

gurubu oluşturmaktır. Bunun için yüzden fazla değişik dillerde yazan anti-türk şair ve yazar olduğunu tespit eder. Warszewicki, eserinde Türkiye ve diğer Müslüman devletlerin tarihî ilişkileri hakkında bilgiler verir. Türk ve Roma devletlerinin gelişimini de eserinde karşılaştırır. Bu karşılaştırma batı Avrupa'da daha önce yazılmış bir konu olsa da Polonya'da bu karşılaştırmayı yapan ilk isim Krzysztof Warszewicki'dir. O. Orzechowski'yi örnek alarak onun yolundan giderek anti-türk anlayışıyla yazdığı eserini **Turcicae quattuordecim** (Krakov, 1595) başlığıyla yayımlar. Aslında Krzysztof Warszewicki'nin **Venecii** başlıklı eserinde Türk tarihi ile ilgili yazdıklarına bakıldığında, Polonyalı edebiyat tarihçileri ve incelemecilerin, onun anti-türk bir yazar olduğu konusunda tereddüte düştükleri görülür. Polonya anti-türk edebiyatına diplomatik veya edebiyat yönünden değil, doğuya ait neler bulunduğu yönünden bakıldığında Polonyalı yazarların, kendilerinden daha güçlü olan İtalyan ve Alman anti-türk edebiyatına göre çok daha cılız kaldığı anlaşılır. Polonya anti-türk edebiyatı, Leh dilinin, Papa V. Mikołaj tarafından tanınmasına yol açmıştır (Baranowski, 1950, s. 46-47).

XVI. yüzyıl yazarlarından olan Adam Czahrowski, Türklere karşı Macar topraklarında savaşmıştır. Müslüman esirlerden doğuya ait birkaç masal dinlemiş, sonra bunları **Treny i rzeczy rozmaite/ Harmanlanmış Ağıtlar** (Poznan 1597, II. baskı Lwow 1599) adıyla yayımlamıştır. Czahrowski'den sonra Türklerle ilgili konuların Polonya edebiyatında moda olması için 200 yıl beklemek gerekecektir. Çünkü Barok döneminde Türklerden söz eden fazla eser yoktur. Ancak, Barok döneminde Türkler ve Türkiyenin, Batı Avrupalı yazarlardan Lehçe'ye yapılan çevirilerde yer aldığını hatırlatmak gerekir.

Barok döneminde, Türkiye ve Türklerden söz eden eserlerden biri, Augerius Busbequius'un **Drogi Trzy/Üç Yol** (Vilno 1597) başlığıyla Lehçeye çevrilmiştir. Eser, soyadı van Busbeck olarak da bilinen, Habsburg diplomatına ait olup, barok dönemi Avrupa edebiyatında çok bilinmektedir. Ancak Polonya'da bu esere pek ilgi gösterilmemiş anlatılan geziler Sarmatların ve okuyucunun ilgisini çekmemiştir. Habsburg diplomatı; Türklerin gelenekleri, giysileri, oyunları ve günlük yaşayışları hakkında bilgiler vermiştir. Bu dönemde bir başka eser, M. Barletius tarafından çevrilen, **Historii o żywocie i zacnych sprawa Jerzego Kastroty / Jerzy Kastrot İşi, Mükemmel Tarihsel Bir Yaşam Hakkında**, başlığını taşımaktadır. Kahramanı Polonya'da Skanderbeg olarak bilinen bu esere "romans pseudohistoryczny" tarihsel romans denilmiştir. (Krzyzanowski,

1926, s. 146). Eserde meşhur bir Arnavut kahramanın yaptıkları fantastik bir tarzda anlatılmıştır. Bu eserin her yerinde Türklerle ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Genel olarak Türkler ve Türkiye tarihi hakkında bilgiler bulunan eserde Osmanlı askerlerinin savaşmadaki ustalıkları anlatılmaktadır.

17. yüzyıl başlarında anti-Türk hareket sönmeye yüz tutar. Çünkü II. Viyana savaşını Osmanlılar kaybedince, yavaş yavaş Türkler Avrupa'dan geri çekilmeye başlamıştır. Ancak ilgi çeken bir durum söz konusudur. Bu yüzyılda soylular arasında doğu tarzı giyim kuşam yani "sarmatizm" modası gelişir. Polonyalı soylulardan bazıları büyük dedelerinin İran ve Kafkasya'dan geldiğini söyleyerek doğu tarzında giyim anlayışıyla, Osmanlılarda Lâle devri yaşanırken, Polonya'da sarmatizm yaşanır. Bir yanda sarmatizm modası yaşanırken diğer yanda edebiyatta "aydınlanma dönemi" başlar. Bu dönemde Türklerden söz eden yazarlardan biri Jan Potocki'dir. (1761-1815). Akdeniz'de Kuzey Afrika korsanlarına karşı Malta adasının savunmasına katılan yazar, İtalya, Mısır ve Türkiye'yi gezme imkânı elde eder. Kaynaklarda Türkiye'den "Osman" adlı bir uşak aldığı ve onunla çok iyi dostluk kurduğu hatta Türk kıyafetleriyle dolaştığı kaydedilmektedir. Bu tarz giyim yaşadığı dönemin "sarmat" modasına uygundur. (Milosc, 1993, 227, Yüce, 2000, s. 83)

Aydınlanma döneminden sonra başlayan Romantizm döneminde ise yeniden Türklerden söz eden yazarlar çoğalır. Polonya edebiyatının büyük şairi Adam Mickiewicz (1798-1855) 26 yaşında iken George Byron'un (1788-1824) "*Giaur*" (Gavur) adlı eserini adaptasyon yoluyla Lehçeye çevirir (1823). İngiliz romantik şair G. Byron'un, Avrupa romantizmi için karakteristik bir örnek olan bu eseri, Türk egemenliği altındaki Yunan halkına bağımsızlık mücadelesinde güç ve cesaret vermek amacıyla yazılmıştır. Lehçe uyarlamada ise Polonya toplumunun bağımsızlık yolunda cesaretlerini artırmak hedeflenmiştir. Eserde kısaca, Hasan adlı bir Türkün, Leyla adlı gürcü sevgilisinin, "Gavur" adlı eski sevgilisi tarafından haremde kaçırılışı ve Hasan'ın onları bularak Gavur'u serbest bırakırken Leyla'yı deri bir çuval içinde boğazın sularına bir sandalcıya attırması ve Hasan'ın sarayı terk ederek dağlara çıkması, Gavur'un onu bulup Leyla'nın intikamını alması, kendisinin de inzivaya çekilerek bir manastıra kapanması konu edilir. *Gavur*'un adından başlamak üzere, Ramazan ve Kurban bayramı, Kuran, Müslüman, mescit, minare, sultan, harem, cirit gibi pek çok Türkçe kelime Lehçe çeviride yer almaktadır. Bu eserde bir yandan Türk kültürüne ait motifler tanıtılırken diğer yandan bir deri çuvalda boğma tar-

zının Türklere ait olduğu dile getirilir. (Nowacka, 1996, s.24, Arslantekin, 2003, s.57-67)

Adam Mickiewicz, 1825'te yaptığı Kırım gezisi ile ilgili duygularını "Kırım Soneleri/Sonety krymskie" başlıklı eserinde Kırım'ın dağlarını, iklimini ve insanlarını konu edinir. Bahçesaray/Bakczasaraj, Kırım'ın güneyinde yer alan "Ayıdağı/Ajudah" ve "Çadırdağ/Czatyrdah" soneleri şeklinde adlandırılmış; Eserde Türk geleneklerinden söz etmesinin yanında, "Padişah/Padyşah", "minare/minaret", "yeniçeri/janczary" gibi Türkçe kelimeler de kullanmıştır. Kırım Tatarlarından, Kırım'ın ikliminden, doğal güzelliklerinden söz etmiştir. (Kırım Soneleri hakkında geniş bilgi için bakınız: ARIK, 2005, s.57-76)

Adam Mickiewicz, Eylül 1855'te, Türk topraklarında Dobruca ve Burgaz'da bulunan Polonya birliklerinin konumunu güçlendirmek amacıyla sözde resmi bir görevle Fransa'dan İstanbul'a gönderilir. Hayata gözlerini açtığı kent olan Wilno'da tanıdığı Tatar Türk kültürünün ömrünün sonunda İstanbul'da Türk versiyonunu gören şairin, İstanbul'dan dostlarına yazdığı birkaç mektubu, 19. yüzyılın ortalarındaki İstanbul'u yansıtmaları bakımından önemlidir. 21 Ekim 1855 tarihli mektubunda şunları yazar:

"...İstanbul'un görünen güzelliklerini anlatmayacağım. Zira tablolarını görmüştündür. İçinden çok farklı görünüyor. Bir şark şehrine ait farklılıklara tahammül edebilmek güçlü ve demokratik ruha sahip olmakla mümkündür..." (Korespondecja Miczkiewiczza, Część III, 1955, s. 617).

İstanbul'a alışmakta fazla zorlanmadığını mektubun ilerleyen satırlarında vurgulayan şair bir başka mektubunda İstanbul ile ilgili şunları yazar:

"Şunu belirtmeliyim ki, bu şehrin doğduğum kenti andıran bazı semtlerinde, fazla memnun kalmamakla birlikte oturdum. Tavukların, hindilerin serbestçe gezindiği hayvan gübrelerinin ve kuş türlerinin bulunduğu bir pazar yeri düşün. Pazar yerinden kaldığım eve gitmek için basit ama şairlik duygularını harekete geçiren daracık sokaklardan geçmek gerekiyor..." (Korespondecja Miczkiewiczza, Część III, 1955, s. 617).

Günde birkaç mektup yazan şairin, yine 21 Ekim 1855 tarihli mektubunda o günkü İstanbul'u anlatırken kullandığı şu cümle çok anlamlıdır: *"Burada kesinlikle çok beğenilecek bir özellik var ki; o da dürüstlük ve esnafın mülayim halidir."* Bu cümlenin, 150 yılda Türklerin nereden nereye geldiğini tartmak açısından derin bir mana taşıdığını düşünüyorum.

Adam Mickiewicz, İstanbul'da sadece iki ay yaşamış olmasına rağmen

men, İstanbul'da bulunmuş Polonya kökenli Konstanty Bożecki (Mustafa Celaledin), Michał Czajkowski (Mehmet Sadık) ve İskender Paşa'larla ilgili yazılan kitaplarda ondan çok söz edilir. **Mickiewicz na wshodzie/ Mickiewicz Doğuda** başlıklı eserde İskender Paşa'nın Adam Mickiewicz'e “*biliyor musunuz, Türklerde Leh karısı gibi güzel*” sözü vardır ifadesi o dönem İstanbul'unda Polonyalı hanımlara bakış açısını yansıtmaları açısından ilginç bir anekdottur (Bartelski, 1971, s. 114).

Romantizm dönemi şairlerinden Juliusz Słowacki'nin (1809-1849), *Lambro* adlı şiirsel romanı (powieść petycka) ayaklanmaların başarısızlıkla sonuçlanması üzerine kendisini yurttaşlarına bağışlatmak istemesine içindeki ezilmişlik duygusuyla, Osmanlılara karşı Yunan bağımsızlığını örnek göstererek Polonyalıların bağımsızlık mücadelelerini yitirmemeleri duygularıyla yazılmıştır. Bu eserde de, Polonyalıların bağımsızlık duygusunu yitirmemeleri ve birkaç asır sonra Yunanlıların bağımsızlıklarını elde ettikleri gibi kendilerinin de bir gün bağımsızlığa kavuşacaklarına inanmaları öğütlenir. (Yüce, 2000, s.140-141). Bu da gösteriyor ki, romantizm döneminde hem Adam Mickiewicz, hem de Juliusz Słowacki, George Byron'un gözlüğünden Türklere bakmışlardır.

Positivizm döneminde ve Polonya edebiyatında tarihi roman alanında en meşhur yazarlarından Henryk Sienkiewicz (1846-1916) Almanya, Belçika, Fransa (1874), ABD (1876-1878), İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye ve Doğu Afrika'da bulunmuştur (1892). Önce, örneğin **Selim Mirza** ve **Niewola tatarska/ Esir Tatar Kadın** başlıklı hikayelerinde Tatarları konu etmiştir. VII. yüzyıl Polonya tarihindeki olayları konu edinen romanları trylogia/üçleme olarak adlandırılır **Ogniem i mieczem/Ateşle ve Kılıçla** (1883), **Potop/Tufan**, (1886), **Pan Wołodyjowski/Bay Wołodyjowski** (1888) başlıklı eserlerde; Ukraynalılar, Tatarlar ve Osmanlı Türkleri ile Polonyalıların savaşları konu edilir. Asker kökenli bir ailenin çocuğu olan H. Sienkiewicz, Polonya toplumuna güç vermek amacıyla yazmıştır bu üçlemesini. 1885'te eşinin ölümü üzerine İstanbul'a giden yazar, üçlemenin son romanı Bay Wołodyjowski'yi yazmadan önce Türkleri gözlemlemek amacıyla Türkiye'ye gelir. Üçlemenin son romanı Bay Wołodyjowski'nin özellikle 20. kısımdan sonra Tatar ve Türkiye Türklerinden söz eder. Genelde tarihi romanlarda görülen bir kadın ve o kadını seven iki düşman erkek kurgusu bu romanda da vardır. Bu romanda Tatar Türklerinden Azja, Bey Wołodyjowski'nin eşi Barbara'yı kaçıtır. Fakat Barbara onun elinden kurtulup geri memleketine döner. Ancak döndüğünde Türklere teslim olmak istemeyen kocasının kendisini havaya uçurmadan önceki son

konuşmalarına yetişir. Romanda II. Hotin savaşında (1673) yaşananlar olayın oluşundan 200 yıl sonra yazar tarafından kurgulanır. Böylece Polonya toplumuna asırlar da geçse düşmanlar çok güçlü de olsa bağımsızlıklarına kavuşabilecekleri ümidi verilir.

Sonuç

Polonya edebiyatına, XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın başına bir bütün olarak bakıldığında, XVI. yüzyıldaki anti-türk anlayış dışında genelde Türklerden olumlu bir şekilde söz edildiği görülür. Bu da gösteriyor ki, siyasi ilişkilerdeki barış ve savaş dönemlerine göre ticaret, kültür ve sanat hayatı şekillenmiştir. Bu edebiyatta, Türklerin dini, siyasi, ticari hayatları, giyim kuşam, yeme içme kültürleri çok fazla konu edilmiştir. Savaş teknikleri ve cesaretleri, at biniciliğindeki ustalıkları, giyim kuşamdaki ihtişam, yeme içme kültüründeki temizlik anlayışları çok işlenmiştir. Polonya edebiyatında Türkler, bir yandan Polonya toplumuna güç ve cesaret vermek amacıyla konu edilirken, öte yandan Türkler gibi güçlü düşmanla baş edildiğine göre Rusya, Prusya ve Avusturya gibi düşmanlarla da baş edilebileceği duygusu verilmek istenmiştir. Böylece edebiyat eserleri, her zaman olduğu gibi yazıldıkları devrin ürünleri olarak olaylara farklı bir boyutla getirmekte başta tarihçiler olmak üzere diğer alanlardaki sosyal bilimcilere kaynaklık etmektedir.

KAYNAKÇA

ARIK, S.; „Polonyalı Şair Adam Mickiewicz ve Kırım Soneleri”, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, nr. 45/1, 2005, s.57-76

ARSLANTEKİN, S. K.; “Adam Mickiewicz’in Gavur Adlı Eserinde Türk İzleri” **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, nr. 43/1, 2003, s. 57-67

BARANOWICZ, Ł.; **Lutnia Apollinowa**, Kiev 1671.

BARANOWSKI, B.; **Znajomość wschodu w dawnej Polsce**, Prasa Wojskowa Yayını, Lodz 1950.

BARTELSKI, L. M.; **Mickiewicz na Wschodzie**, Lodz Yayınevi, 1971.

BIELSKI, M.; **Sprawie Rycerskie**, Krakov 1569.

BUSBEQUIUS, A.; **Drogi Trzy**, Vilno 1597.

CZAHROWSKI, A.; **Treny i rzeczy rozmaite**, Poznan 1597, II. baskı Lwow 1599.

GRABOWSKI, T.; **Z dziejów literatury unicko-prawosławnej w Polsce 1630-1700**, Poznan, 1922.

KRYCZYNSKI, A.; **Tatarzy Litewscy**, Varşova 1938.

KRZYŻANOWSKI, J.; **Dzieje Literatury Polskiej**, Pan Yayinevi, Varşova 1979.

KORBUT, G., **Literatura Polska**, C. 3, s. 228-230

MALINOWSKI, M.; “Wiadomość o życiu i pismach Macieja Strykowskiego”, **Kroniki**, Varşova 1846.

MIŁOSZ, C.; **Historia Literatury Polskiej**, Znak Yayinevi, Krakov 1993.

NOWACKA, T.; **Streszczenia problematyka lektury szkoły średniej Romantyzm**, Varşova Verbum Yayınları, 1996.

ORZEHOWSKI, S.; **De bello adversus Turcas suscipiendo ad equites Polonos Oratio**, Krakov 1543.

Pamiętniki Janczara, Kraków, 1912, s. 4-24.

PASZKOWSKI, M.; **Kronika Sarmacyi Europejskiej**, Varşova 1786.

SIENKIEWICZ, H.; **Pan Wołodyjowski**, PIW Yayinevi, Varşova 1980.

STAROWOLSKI, S.; **Dwór cesarza tureckiego i rezydecja jego w Konstantynopolu**, Turowski Yayını, Krakov 1858.

SRZYJKOWSKI, M.; **O Wolność Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego**, Krakov 1574.

WARSZEWICKI, K.; **Turcicae quattuordecim**, Krakov 1595.

-----; **Paradoxach**, Krakov 1598.

YÜCE, N.; **Polonya Edebiyatında Aydınlanma-Romantizm-Realizm**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

